

СЕКЦІЯ 7 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 343.8:341.231.14(4-6ЄС)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2026-3-16>

ПРАКТИКА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ

Бурятинська Наталія Іванівна,
асистент кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського
n.buryatinska.bgpk@gmail.com
orcid.org/0009-0002-1190-0971

***Метою статті** є комплексне теоретико-правове дослідження практики держав Європейського Союзу у сфері забезпечення та захисту прав і свобод осіб, які перебувають у пенітенціарних установах, а також визначення можливостей імплементації позитивного європейського досвіду в процес реформування кримінально-виконавчого законодавства України. Особливу увагу приділено аналізу міжнародних стандартів поводження із засудженими, дослідженню особливостей правового регулювання діяльності пенітенціарних установ у країнах ЄС та оцінці сучасного стану національної системи забезпечення прав осіб, позбавлених волі.*

***Методологічну основу** дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. Використано діалектичний метод для дослідження закономірностей розвитку пенітенціарної політики та механізмів забезпечення прав людини; системний підхід – для аналізу взаємозв'язку міжнародних і національних правових норм; історико-правовий метод – для висвітлення еволюції міжнародних стандартів поводження із засудженими; порівняльно-правовий – для зіставлення законодавства та практики України й держав Європейського Союзу; формально-юридичний – для аналізу нормативно-правових актів, міжнародних договорів і рекомендацій Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй; логіко-юридичний, метод аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації – для формування теоретичних висновків щодо напрямів удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України.*

***У результаті дослідження** встановлено, що сучасні європейські підходи до функціонування пенітенціарних установ базуються на пріоритеті прав людини, принципах гуманізації виконання покарань, відкритості діяльності установ, забезпеченні ефективних механізмів громадського контролю, доступності медичної та правової допомоги, створенні умов для ресоціалізації засуджених і підготовки їх до повернення в суспільство. Здійснено комплексний аналіз міжнародно-правових документів, серед яких Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (Правила Нельсона Мандели), Європейські пенітенціарні правила, Токійські правила, Пекінські правила та інші акти універсального й регіонального характеру, що визначають сучасні стандарти поводження з особами, позбавленими волі. Досліджено особливості правового регулювання пенітенціарної діяльності у Федеративній Республіці Німеччина, Франції, Великій Британії, Іспанії, Італії, Норвегії та інших державах, визначено характерні моделі організації адміністративно-правового забезпечення діяльності установ виконання покарань, механізми судового й громадського контролю, а також підходи до забезпечення соціальної адаптації засуджених. Встановлено, що більшість країн Європейського Союзу використовують комплексне нормативне регулювання, яке поєднує кримінально-виконавче, адміністративне та спеціальне законодавство, забезпечуючи більш ефективний захист прав осіб, які відбувають покарання. Водночас проведений аналіз українського законодавства засвідчив наявність низки проблем, пов'язаних із практичною реалізацією міжнародних стандартів, удосконаленням дисциплінарних процедур, забезпеченням належних умов тримання, розвитком системи пробації, розширенням доступу до правової допомоги, підвищенням відкритості пенітенціарних установ та залученням інститутів громадянського суспільства до контролю за додержанням прав людини.*

***У висновках** констатовано, що ефективне забезпечення прав і свобод осіб, які перебувають у пенітенціарних установах, є одним із ключових критеріїв демократичності правової держави та важливою передумовою успішної інтеграції України до європейського правового простору. Практика держав Європейського Союзу свідчить про необхідність поєднання належного нормативного регулювання із сучасними організаційно-управлінськими механізмами функціонування пенітенціарної системи, орієнтованими на повагу до людської гідності, ресоціалізацію засуджених і запобігання повторній злочинності.*

Обґрунтовано, що подальше реформування кримінально-виконавчої системи України має здійснюватися шляхом гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами, удосконалення адміністративно-правових механізмів діяльності установ виконання покарань, розвитку міжнародного співробітництва, розширення судового й громадського контролю, підвищення професійної підготовки персоналу, забезпечення належного рівня медичного, соціального та правового захисту засуджених. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності функціонування пенітенціарної системи, зміцненню гарантій прав людини та формуванню сучасної моделі виконання кримінальних покарань, що відповідає стандартам Європейського Союзу.

Ключові слова: права засуджених, законні інтереси, захист прав людини, правове регулювання, установи виконання покарань, міжнародні стандарти, пенітенціарна система.

THE PRACTICE OF THE EUROPEAN UNION MEMBER STATES IN THE FIELD OF PROTECTING THE RIGHTS AND FREEDOMS OF CITIZENS IN PENITENTIARY INSTITUTIONS

Buryatynska Nataliia Ivanivna,

Assistant at the Department of Social and Economic Disciplines

Municipal Higher Education Institution "Bar Humanitarian and Pedagogical College
named after Mykhailo Hrushevsky"

n.buryatynska.bgpk@gmail.com

orcid.org/0009-0002-1190-0971

The purpose of the article is to conduct a comprehensive theoretical and legal study of the practices of the European Union Member States in ensuring and protecting the rights and freedoms of persons held in penitentiary institutions, as well as to identify the possibilities for implementing positive European experience in the process of reforming the criminal-executive legislation of Ukraine. Particular attention is paid to the analysis of international standards for the treatment of prisoners, the examination of the legal regulation of penitentiary institutions in the EU Member States, and the assessment of the current state of the national system for safeguarding the rights of persons deprived of their liberty.

Methods. The methodological framework of the study is based on a combination of general scientific and special legal research methods. The dialectical method was employed to examine the patterns of development of penitentiary policy and the mechanisms for ensuring human rights; the systems approach was applied to analyze the interrelationship between international and national legal norms; the historical-legal method was used to trace the evolution of international standards for the treatment of prisoners; the comparative-legal method served to compare the legislation and practices of Ukraine and the European Union Member States; the formal-legal method was applied to examine legal acts, international treaties, and recommendations of the Council of Europe and the United Nations; while the logical-legal method, as well as methods of analysis, synthesis, generalization, and systematization, were used to formulate theoretical conclusions regarding the directions for improving the criminal-executive legislation of Ukraine.

The study establishes that contemporary European approaches to the functioning of penitentiary institutions are based on the priority of human rights, the principles of the humanization of punishment enforcement, institutional transparency, effective mechanisms of public oversight, accessibility of medical and legal assistance, and the creation of conditions for the social reintegration of prisoners and their preparation for return to society. A comprehensive analysis was conducted of key international legal instruments, including the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), the European Prison Rules, the Tokyo Rules, the Beijing Rules, and other universal and regional legal instruments that define modern standards for the treatment of persons deprived of liberty. The study examines the legal regulation of penitentiary activities in the Federal Republic of Germany, France, the United Kingdom, Spain, Italy, Norway, and other countries, identifying characteristic models of the administrative and legal framework governing penitentiary institutions, mechanisms of judicial and public oversight, and approaches to ensuring the social adaptation of convicted persons. It has been established that most European Union Member States apply a comprehensive regulatory framework combining criminal-executive, administrative, and special legislation, thereby ensuring more effective protection of the rights of persons serving sentences. At the same time, the analysis of Ukrainian legislation revealed a number of shortcomings related to the practical implementation of international standards, the improvement of disciplinary procedures, the provision of adequate conditions of detention, the development of the probation system, the expansion of access to legal assistance, the enhancement of the transparency of penitentiary institutions, and the involvement of civil society institutions in monitoring compliance with human rights.

The result of the research demonstrates that the effective protection of the rights and freedoms of persons held in penitentiary institutions constitutes one of the key indicators of a democratic state governed by the rule of law and an essential prerequisite for Ukraine's successful integration into the European legal area. The practice of the European Union Member States confirms the necessity of combining an appropriate legal framework with modern organizational and managerial mechanisms for the functioning of the penitentiary system, oriented toward respect for human dignity, the social reintegration of convicted persons,

and the prevention of recidivism. It is substantiated that the further reform of Ukraine's criminal-executive system should be carried out through the harmonization of national legislation with international and European standards, the improvement of administrative and legal mechanisms governing penitentiary institutions, the development of international cooperation, the expansion of judicial and public oversight, the enhancement of professional training for penitentiary personnel, and the provision of an adequate level of medical, social, and legal protection for convicted persons. The implementation of these measures will contribute to improving the effectiveness of the penitentiary system, strengthening guarantees of human rights, and establishing a modern model of criminal punishment enforcement that complies with European Union standards.

Keywords: prisoners' rights, legitimate interests, protection of human rights, legal regulation, penitentiary institutions, correctional facilities, international standards, penitentiary system.

Вступ. Питання забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які перебувають в установах виконання покарань, тривалий час розглядалося в юридичній науці переважно крізь призму аналізу положень Кримінально-виконавчого кодексу України. Навіть прихильники системного підходу, які наголошують на необхідності комплексного дослідження кримінально-виконавчих правовідносин як цілісної системи з відповідними елементами та взаємозв'язками, здебільшого обмежують свої дослідження положеннями цього Кодексу, розглядаючи його як основний нормативний масив у зазначеній сфері.

Стан дослідження проблеми. Значний внесок у розроблення теоретичних і практичних аспектів захисту прав та свобод осіб, які відбувають покарання, зробили такі вітчизняні науковці, як І. Богатирьов, С. Головатий, О. Дашковська, О. Джужа, Р. Калюжний, О. Колб, Л. Луць, О. Пташинський, А. Степанюк, М. Хавронюк, І. Штанько, О. Ярмиш та інші. Водночас, попри наявність значної кількості наукових праць, питання комплексного аналізу правових та організаційних механізмів забезпечення і відновлення прав засуджених у державах Європейського Союзу, а також можливостей адаптації такого досвіду до української правової системи останнім часом не отримало належної уваги.

1. Міжнародно-правові стандарти забезпечення прав і свобод осіб у пенітенціарних закладах

Проблематика забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб у сфері виконання кримінальних покарань набуває особливої актуальності в умовах реформування національної пенітенціарної системи та її наближення до європейських стандартів. Аналіз законодавства держав Європейського Союзу свідчить, що у більшості з них правове регулювання діяльності установ виконання покарань не обмежується виключно кримінально-виконавчим кодексом. Поряд із ним функціонують спеціальні нормативно-правові акти адміністративного та іншого галузевого характеру, які врегульовують окремі аспекти виконання покарань, забезпечення прав засуджених, організацію діяльності пенітенціарних установ і здійснення контролю за їх функціонуванням. Практика зарубіжних країн демонструє, що така багаторівнева система правового регулювання не знижує ефективності кримінально-виконавчої системи, а навпаки, сприяє більш повному забезпеченню прав людини, підвищенню

прозорості діяльності органів виконання покарань та вдосконаленню механізмів реалізації державної політики у цій сфері.

2. Адміністративно-правові механізми забезпечення прав і свобод осіб у пенітенціарних закладах держав Європейського Союзу

Адміністративно-правове регулювання діяльності органів виконавчої влади є складовою загального механізму державно-правового регулювання та функціонує у взаємозв'язку з нормативно-правовими актами кримінально-виконавчого спрямування. Важливу роль у цьому механізмі відіграють підзаконні нормативні акти, які деталізують порядок реалізації законодавчих положень. Водночас адміністративно-правове регулювання охоплює широкий спектр суспільних відносин, що виникають у процесі діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України (Остапенко, 2021, с. 153–154).

У процесі вдосконалення законодавства щодо забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які перебувають в установах виконання покарань, необхідно враховувати сучасні підходи, вироблені європейською пенітенціарною практикою. Досвід європейських держав свідчить, що можливості пенітенціарної системи щодо виправлення засуджених не є абсолютними. Саме тому Європейські пенітенціарні правила розглядають ресоціалізацію не як обов'язок особи, яка відбуває покарання, а як її право, реалізація якого залежить від власного бажання засудженого. Натомість на адміністрацію установ виконання покарань покладається обов'язок створити належні умови для такого процесу (Комітет Міністрів Ради Європи, 2006). При цьому варто враховувати, що будь-яке правове регулювання є формою правового впливу, однак не кожен правовий вплив можна ототожнювати з правовим регулюванням у вузькому юридичному розумінні (Єсімов, 2020, с. 41).

Важливим напрямом реформування вітчизняної пенітенціарної системи залишається розвиток співпраці з пенітенціарними службами держав Європейського Союзу та міжнародними організаціями, діяльність яких пов'язана зі сферою виконання кримінальних покарань.

У цьому контексті особливого значення набуває аналіз положень Європейських пенітенціарних правил. Нова редакція зазначеного документа була схвалена 11 січня 2006 року Комітетом міністрів Ради Європи відповідно

до Рекомендації Rec(2006)2, ухваленої на 952-му засіданні Комітету (ООН, 1955). Документ отримав більш логічну та структуровану побудову, що передбачає чіткий тематичний поділ його положень. Крім того, до нього було включено низку сучасних норм, сформованих на основі практичного досвіду функціонування пенітенціарних систем європейських держав протягом останніх десятиліть.

3. Практика держав Європейського Союзу щодо забезпечення прав і свобод осіб у пенітенціарних закладах

Європейські пенітенціарні правила закріплюють низку фундаментальних положень, які відповідають сучасним підходам до реалізації пенітенціарної політики та забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, позбавлених волі. Порівняно з попередніми редакціями документа, вони містять низку важливих нововведень, серед яких можна виділити такі.

По-перше, серед базових принципів закріплено положення про те, що недостатність матеріальних чи фінансових ресурсів держави не може бути підставою для обмеження або порушення прав ув'язнених (правило 4).

По-друге, одним із ключових принципів визначено відкритість пенітенціарних установ. Правила передбачають необхідність залучення представників громадянського суспільства до діяльності установ виконання покарань, що сприяє підвищенню прозорості їх функціонування та громадського контролю (правило 7).

По-третє, документ виходить із принципу максимального збереження правового статусу особи, яка відбуває покарання. Обмеженню підлягають лише ті права, які прямо визначені судовим рішенням або законодавством (правило 2).

По-четверте, до основоположних принципів забезпечення прав осіб, які відбувають покарання, належать: реалізація концепції нормалізації умов тримання, забезпечення зайнятості засуджених працею, гарантування належного рівня безпеки, ефективний захист їхніх прав, доступ до кваліфікованої юридичної допомоги, дотримання процесуальних гарантій під час застосування дисциплінарних стягнень, належний порядок розміщення ув'язнених, забезпечення медичної допомоги, повноцінного харчування (не менше трьох разів на добу), відкритість діяльності установ виконання покарань, гуманізація умов відбування покарання та забезпечення конфіденційності.

По-п'яте, особливого значення набуває питання практичного застосування міжнародних стандартів. Європейські пенітенціарні правила відіграють важливу роль у процесі гуманізації систем виконання покарань та впровадженні соціально орієнтованих підходів, спрямованих на успішну ресоціалізацію особи після звільнення (Романюк, 2016); (Генеральна Асамблея ООН, 1988).

Поряд із Європейськими пенітенціарними правилами під час оцінювання стану

дотримання прав людини у місцях несвободи застосовуються й інші міжнародно-правові документи. Серед них особливе значення мають «Мінімальні стандартні правила, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх» (Пекінські правила) (ООН, 1990, с. 41–44) та «Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню в будь-якій формі» (Верховна Рада України, 1995). Ці міжнародні акти є загально-визнаними орієнтирами для формування державної політики у сфері виконання покарань, організації діяльності пенітенціарних установ та управління ними відповідно до міжнародних стандартів.

Міжнародні стандарти у сфері поведінки з особами, які перебувають у місцях несвободи, переважно мають рекомендаційний характер. Водночас значна кількість положень і принципів, закріплених у відповідних міжнародних документах, відображає загально-визнані норми, обов'язкові для дотримання. До таких належать, зокрема, заборона дискримінації, недопущення катувань та інших форм жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, а також гарантування права на соціальне забезпечення та медичну допомогу. Зазначені положення узгоджуються з нормами міжнародних договорів, зокрема Міжнародними пактами ООН, Європейською конвенцією з прав людини та іншими міжнародними актами у сфері захисту прав людини (Загребельна, Ярошенко, 2020); (Муравйов, 2017).

Оскільки норми міжнародних договорів часто сформульовані загально та не містять детального регулювання всіх аспектів поведінки з ув'язненими, для оцінювання випадків порушення прав людини, їх аналізу та практичного застосування використовуються положення відповідних міжнародних правил і стандартів. На практиці міжнародні судові інституції, а також у багатьох випадках національні суди, посилаються на пенітенціарні стандарти під час розгляду справ, пов'язаних із забезпеченням прав осіб, позбавлених волі.

Аналізуючи основні напрями реформування кримінально-виконавчої служби, необхідно враховувати комплекс соціально-правових проблем, що негативно впливають на її розвиток. До них належать деформації системи цінностей і ціннісних орієнтацій, які впливають на формування державної політики та визначення пріоритетів у сфері виконання покарань; порушення механізмів функціонування соціальних норм; недоліки діяльності соціально-правового інституту виконання покарань і пробації, що призводять до спотворення суспільних відносин; а також деструктивні процеси у сфері соціально-правової взаємодії, які негативно позначаються на ефективності функціонування системи виконання покарань та пробації (Міністерство юстиції України, 2020, с. 340–341).

У багатьох європейських державах протягом тривалого часу діють нормативно-правові

акти, що регулюють не лише питання адміністративно-юрисдикційної діяльності, а й інші напрями позитивної діяльності органів державної влади, пов'язані з реалізацією управлінських функцій (Австрія, Угорщина, Болгарія, Польща, Чехія, Румунія). У контексті досвіду країн Європи йдеться про законодавче визначення основ адміністративної діяльності органів державного управління у сфері функціонування пенітенціарних установ, спрямованої на гарантування прав і свобод людини.

Досвід Федеративної Республіки Німеччина у сфері формування механізмів захисту прав, свобод і законних інтересів осіб у пенітенціарних установах становить особливу цінність для України. Це пов'язано з тим, що процес реформування вітчизняної кримінально-виконавчої системи, на думку багатьох учених-правознавців, поступово наближає її до моделей функціонування пенітенціарних систем держав, які належать до романо-германської правової сім'ї.

У ФРН питання виконання кримінальних покарань належать до сфери спільної компетенції федерації та федеральних земель. При цьому положення федерального кримінально-виконавчого законодавства деталізуються нормативними актами окремих земель, які переважно мають адміністративно-правовий характер.

У процесі розвитку кримінально-виконавчої політики Німеччини особлива увага почала приділятися не лише правовому статусу засуджених, а й діяльності персоналу установ виконання покарань (Загребельна, Ярошенко, 2020).

До держав із кодифікованим кримінально-виконавчим законодавством належить і Іспанія. Правову основу забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, які відбувають покарання, становлять Конституція Іспанії, Кримінальний кодекс у редакції Органічного закону № 15/2003 від 25 листопада 2003 року, Закон про кримінальне судочинство, Основний пенітенціарний органічний закон, а також Кодекс військової юстиції, прийнятий у редакції відповідного Органічного закону (Загребельна, Ярошенко, 2020). Хоча єдиного кодифікованого нормативного акта, який комплексно регулює питання захисту прав ув'язнених, в Іспанії немає, чинне законодавство достатньо детально визначає механізми їх забезпечення та реалізації.

Пенітенціарна система Італії значною мірою формувалася під впливом німецької доктрини кримінально-виконавчого права. Водночас вона зберігає власні наукові та практичні особливості, що відображають концептуальні підходи італійської правової школи до виконання кримінальних покарань.

Особливий інтерес у контексті забезпечення соціальних гарантій та стимулювання правомірної поведінки засуджених становить досвід Норвегії. У пенітенціарних установах цієї країни функціонують спеціалізовані відділення для осіб, які добровільно виявили

бажання відбувати покарання у середовищі, вільному від алкоголю та наркотичних засобів. Для таких засуджених реалізується спеціальна програма «Кінець порушення законів», спрямована на формування мотивації до життя без алкогольної та наркотичної залежності, а також без вчинення нових кримінальних правопорушень. Переведення до такого відділення здійснюється виключно на підставі письмової заяви засудженого після проведення індивідуальної співбесіди. Крім того, законодавство передбачає можливість застосування різних форм тимчасового звільнення засуджених (короткострокових, побутових, звичайних), а також умовно-дострокового звільнення за рішенням директора установи виконання покарань. Правове регулювання зазначених питань здійснюється переважно нормами адміністративного права (Центр пробації, 2018).

У Франції загальні засади виконання покарання у вигляді позбавлення волі визначені положеннями розділу 5 «Виконавче провадження» Кримінально-процесуального кодексу Франції, який нині застосовується в редакції Закону від 11 липня 1975 року. Водночас більш детальне нормативне регулювання порядку та умов відбування покарання міститься в урядовому Декреті від 23 лютого 1959 року.

Пенітенціарна політика Франції ґрунтується на концепції «нового соціального захисту», відповідно до якої основним призначенням кримінального покарання є не лише ізоляція правопорушника, а насамперед його виправлення та успішна ресоціалізація. Відповідно до ст. 728 Кримінально-процесуального кодексу Франції режим відбування покарання в установах позбавлення волі має бути організований таким чином, щоб сприяти перевихованню засуджених і створювати передумови для їх повернення до повноцінного життя в суспільстві.

Правове регулювання діяльності сучасної тюремної служби Англії та Уельсу здійснюється на підставі чотирьох основних законодавчих актів: Тюремного акта 1953 року, Закону про повноваження кримінальних судів 1973 року, Закону про кримінальну юстицію 1991 року та Закону про злочини 1997 року. Ці нормативні акти визначають цілі, підстави та порядок призначення покарання у вигляді позбавлення волі, однак не містять детальної регламентації діяльності пенітенціарних установ.

Система виконання покарань у вигляді тривалого та довічного позбавлення волі, що функціонує в Англії та Уельсі, побудована на принципах прогресивної моделі відбування покарання. Її головною метою є формування у засуджених стійкої мотивації до правомірної поведінки шляхом застосування системи стимулів. За умови позитивної поведінки особа може бути переведена до установи з більш м'якими умовами тримання або отримати право на умовно-дострокове звільнення. Такий підхід поширюється навіть на осіб, засуджених до довічного позбавлення волі (Шуліка, 2022).

4. Перспективи імплементації європейського досвіду в реформування пенітенціарної системи України

Сучасний стан національної пенітенціарної системи свідчить про те, що низка проблем залишається невирішеною. Значна кількість осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, а також високий рівень рецидивної злочинності серед осіб після звільнення актуалізують питання підвищення ефективності виконання кримінальних покарань, удосконалення діяльності установ виконання покарань та визначення оптимальної ролі окремих видів покарань у системі кримінальної юстиції.

Попри те, що більшість положень чинного законодавства України щодо забезпечення прав ув'язнених загалом відповідає міжнародним стандартам, окремі питання все ще потребують подальшого нормативного вдосконалення.

З позицій міжнародних стандартів окремі положення національного кримінально-виконавчого законодавства залишаються дискусійними або недостатньо врегульованими. Це стосується, зокрема, питань дисциплінарної відповідальності засуджених, порядку застосування дисциплінарних стягнень, діяльності медико-санітарної служби, санітарно-гігієнічних вимог до умов тримання осіб у місцях несповоди, а також організації конвоювання ув'язнених. Вирішення зазначених проблем потребує врахування кращих практик держав Європейського Союзу. Саме тому розвиток міжнародного співробітництва з пенітенціарними системами країн ЄС, міжнародними інституціями та неурядовими організаціями визначено одним із пріоритетних напрямів реалізації Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року (Кабінет Міністрів України, 2022).

Висновки. Аналіз досвіду держав – членів Європейського Союзу щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, які утримуються в пенітенціарних установах, дає підстави сформулювати такі висновки.

По-перше, рівень правового забезпечення захисту прав людини в установах виконання покарань значною мірою залежить від економічного розвитку держави, демографічної ситуації, характеру суспільних відносин, особливостей політичного режиму, державної ідеології у сфері виконання кримінальних покарань, а також від визначених законодавством функцій пенітенціарної системи та цілей покарання у вигляді позбавлення волі.

По-друге, дослідження розвитку механізмів захисту прав засуджених у пенітенціарних системах Австрії, Болгарії, Нідерландів, Великої Британії, Ірландії, Іспанії, Італії, Німеччини, Норвегії, Польщі, Румунії, Угорщини, України та Чехії свідчить про наявність низки спільних закономірностей, що характеризують сучасні трансформаційні процеси у сфері виконання кримінальних покарань.

По-третє, розширення співпраці з пенітенціарними системами інших держав, а також із

міжнародними організаціями, діяльність яких пов'язана з виконанням кримінальних покарань і захистом прав ув'язнених, сприятиме активізації реформ, поширенню позитивного зарубіжного досвіду та прискоренню адаптації української пенітенціарної системи до міжнародних стандартів.

По-четверте, міжнародні стандарти поводження з особами, позбавленими волі, переважно мають рекомендаційний характер. Водночас значна частина положень і принципів, закріплених у Європейських пенітенціарних правилах щодо забезпечення прав і свобод людини, належить до загальноновизнаних міжнародно-правових норм, виконання яких є обов'язковим для держав.

По-п'яте, у таких державах, як Австрія, Угорщина, Болгарія, Норвегія, Польща, Чехія, Румунія та Федеративна Республіка Німеччина, законодавство комплексно регламентує діяльність органів державної влади, відповідальних за виконання кримінальних покарань, у частині забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, які перебувають у пенітенціарних установах.

По-шосте, проведення порівняльно-правових досліджень у сфері захисту прав людини в пенітенціарних установах держав Європейського Союзу дозволяє об'єктивно оцінити ступінь відповідності національного законодавства України загальноновизнаним європейським стандартам, а також визначити напрями, у яких чинне правове регулювання потребує подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку європейської пенітенціарної політики.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Остапенко О.І., Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник. Вид. 2-е, доповнене. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.
2. Європейські пенітенціарні правила / Рекомендація № R (2006) 2 Комітету Міністрів держав-учасниць. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_032.
3. Єсімов С.С. Превентивне регулювання: теоретичні аспекти. Соціально-правові студії. 2020. Випуск 3 (9). С. 40–47.
4. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_212.
5. Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації у галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань: метод. рекомендації / Уклад. Романюк О.В. Біла церква: Академія державної пенітенціарної служби, 2016. 131 с.
6. Резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 року «Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_206.
7. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (То-кійські правила). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_907.
8. Про приєднання України до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб: Закон України від 02.09.1995 р. № 337/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Загребельна І., Ярошенко В. Зарубіжний досвід застосування заходів заохочення щодо осіб засуджених до позбавлення волі на певний строк. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 4. С. 339–343.

10. Муравйов В. Досвід Німеччини та Франції щодо реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та можливості його використання в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 240–244.

11. Міністерство юстиції України поглиблює співпрацю з Німеччиною у рамках реформування української системи виконання покарань. 28.07.2020. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustitsii-ukraini-pogliblyue-spiivpratsyu-z-nimechchinyu-u-ramkah-reformuvannya-sistemi-vikonannya-pokaran>.

12. Кубрак Р. Порівняльний аналіз системи виконання покарань Іспанії та України. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2020. Випуск 3 (47). С. 86–90.

13. Звіт про результати службового відрядження за кордон делегації Державної установи «Центр пробачії» до Королівства Норвегія (навчальний візит з вивчення системи виконання покарань та пробачії, Норвегія, м. Берген, 24–28 вересня 2018 року). URL: <https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/2018.05.10-%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%BD.pdf>.

14. Шуліка В.І. Порівняльно-правова характеристика пенітенціарних систем Англії, Північної Ірландії, Шотландії та Уельсу. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 4. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267746/263579>.

15. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>.

REFERENCES:

1. Ostapenko O. I., Kovaliv M. V., Yesimov S. S. et al. (2021). *Administrativne pravo Ukrainy (zahalna chastyna): navchalnyi posibnyk* [Administrative Law of Ukraine (General Part): Textbook]. 2nd ed., revised. Lviv: SPOLOM. 616 p.

2. Committee of Ministers of the Council of Europe. (2006). *Yevropeiski penitentsiarni pravyla* [European Prison Rules]. Recommendation No. Rec(2006)2. Available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_032.

3. Yesimov S. S. (2020). *Preventyvne rehulivuvannya: teoretychni aspekty* [Preventive Regulation: Theoretical Aspects]. *Sotsialno-pravovi studii – Social and Legal Studies*. Issue 3(9). P. 40–47.

4. United Nations. *Minimalni standartni pravyla povodzhennia z viazniamy* [Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners]. Available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_212.

5. Romaniuk O. V. (Ed.). (2016). *Mizhnarodni standarty, pryntsyipy i rekomendatsii u haluzi vykonannya pokaran ta diialnosti orhaniv i ustanov vykonannya pokaran: metodychni rekomendatsii* [International Standards, Principles and Recommendations in the Field of Execution of Sentences and Activities of Penal Institutions: Methodological Recommendations]. Bila Tserkva: Academy of the State Penitentiary Service. 131 p.

6. United Nations General Assembly. (1988). Rezoliutsiia 43/173 «Zvid pryntsyypiv zakhystu vsikh osib, yaki piddaiutsia zatrymanniu chy uviaznenniu bud-yakym chynom» [Resolution 43/173 «Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment»]. Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_206.

7. United Nations. *Minimalni standartni pravyla Orhanizatsii Obiednanykh Natsii u vidnoshenni zakhodiv, ne poviazanykh*

z tiuremnyy uviaznenniam (Tokiiski pravyla) [United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules)]. Available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_907.

8. Verkhovna Rada of Ukraine. (1995). *Pro pryiednannia Ukrainy do Yevropeiskoi konventsii pro peredachu zasudzhennykh osib: Zakon Ukrainy vid 02.09.1995 № 337/95-VR* [On Ukraine's Accession to the European Convention on the Transfer of Sentenced Persons: Law of Ukraine No. 337/95-VR of September 2, 1995]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Zahrebelna I., Yaroshenko V. (2020). *Zarubizhnyi dosvid zastosuvannia zakhodiv zaokhochennia shchodo osib, zasudzhennykh do pozbavlennia voli na pevnyi strok* [Foreign Experience in Applying Incentive Measures to Persons Sentenced to Imprisonment for a Definite Term]. *Pidpriemnystvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*. No. 4. P. 339–343.

10. Muraviov V. (2017). *Dosvid Nimechchyny ta Frantsii shchodo realizatsii derzhavnoi polityky u sferi vykonannya kriminalnykh pokaran ta mozhlyvosti yoho vykorystannia v Ukraini* [Experience of Germany and France in Implementing State Policy in the Field of Execution of Criminal Sentences and Possibilities for Its Use in Ukraine]. *Pidpriemnystvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*. No. 2. P. 240–244.

11. Ministry of Justice of Ukraine. (2020). *Ministerstvo yustitsii Ukrainy pohlybliue spivpratsiu z Nimechchynoiu u ramkah reformuvannya ukrainskoi systemy vykonannya pokaran* [The Ministry of Justice of Ukraine Deepens Cooperation with Germany within the Framework of Reforming the Ukrainian Penitentiary System]. Available at: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustitsii-ukraini-pogliblyue-spiivpratsyu-z-nimechchinyu-u-ramkah-reformuvannya-sistemi-vikonannya-pokaran>.

12. Kubrak R. (2020). *Porivnialnyi analiz systemy vykonannya pokaran Ispanii ta Ukrainy* [Comparative Analysis of the Penal Enforcement Systems of Spain and Ukraine]. *Visnyk NTUU «KPI». Politologhiia. Sotsiologhiia. Pravo – Bulletin of NTUU «KPI». Political Science. Sociology. Law*. Issue 3(47). P. 86–90.

13. State Institution «Probation Center». (2018). *Zvit pro rezultaty sluzhbovoho vidriadzhennia za kordon delehatsii Derzhavnoi ustanovy «Tsentr probatsii» do Korolivstva Norvehiia* [Report on the Results of the Official Visit of the Delegation of the State Institution «Probation Center» to the Kingdom of Norway]. Available at: <https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/2018.05.10-%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%BD.pdf>.

14. Shulika V. I. (2022). *Porivnialno-pravova kharakterystyka penitentsiarnykh system Anhlii, Pivnichnoi Irlandii, Shotlandii ta Uelsu* [Comparative Legal Characteristics of the Penitentiary Systems of England, Northern Ireland, Scotland and Wales]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*. No. 4. Available at: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267746/263579>.

15. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *Pro skhvalennia Stratehii reformuvannya penitentsiarnoi systemy na period do 2026 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu yii realizatsii u 2022–2024 rokakh: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.12.2022 № 1153-r* [On Approval of the Strategy for Reforming the Penitentiary System until 2026 and the Operational Action Plan for Its Implementation in 2022–2024: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1153-r of December 16, 2022]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>.

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.09.2026